

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA BAZI RUHSAL HASTALIKLARIN
DOĞAÜSTÜ GÜÇLERLE İLİŞKİSİ
*THE RELATIONSHIP BETWEEN SOME MENTAL ILLNESSES AND
SUPERNATURAL FORCES IN ANCIENT MESOPOTAMIA*

Gül ULUTAŞ

Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim
Dalı
*Ph.D. Candidate, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Institute of Social Sciences, Department of
History*
glkhvc-16@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0001-9044-1608

Esmâ ÖZ KİRİŞ

Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü
*Assoc. Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Department of History*
esmao443@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4330-5547

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi – International Journal of Ancient History
4/1, Mart – March 2022 Samsun
E-ISSN: 2667-7059 (Online)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/oannes>

Makale Türü-Article Type : **Derleme Makale - Review Article**
Geliş Tarihi-Received Date : **15.01.2022**
Kabul Tarihi-Accepted Date : **02.03.2022**
Sayfa-Pages : **277 – 303**

doi : <https://doi.org/10.33469/oannes.1058172>

This article was checked by Viper or

Atf – Citation: ULUTAŞ, G. – ÖZ KİRİŞ, E., “Eski Mezopotamya’da Bazı Ruhsal Hastalıkların Doğaüstü Güçlerle İlişkisi”, *OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4/1, Mart 2022, ss. 277 – 303.

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi

International Journal of Ancient History

4/1, Mart – March 2022

277 – 301

Derleme Makale / Review Article

Katkı Düzeyi: 1. Yazar: %50 – 2. Yazar: %50

Contribution Level: Author 1: %50 – Author 2: %50

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA BAZI RUHSAL HASTALIKLARIN DOĞAÜSTÜ GÜÇLERLE İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN SOME MENTAL ILLNESSES AND SUPERNATURAL FORCES IN ANCIENT MESOPOTAMIA

Gül ULUTAŞ* – Doç. Dr. Esmâ ÖZ KİRİŞ

Öz

Eski Mezopotamya'dan günümüze kalan, hastalıkların ve birtakım inanışların kaydedildiği tıbbî metinler ile din ve büyü metinleri gibi edebî içerikli çivi yazılı belgeler, ruhsal hastalıkların ayrıntılarını sunmaktadır. Özellikle, *Maqlû* ve *Şurpu* olarak anılan iki büyü serisi, ruhsal hastalıkların ilk farkındalığını ve belgelenmesini temsil etmektedir ve çalışmamızın temel kaynakları arasında yer almaktadır. Bu belgeler arasında, Mezopotamya'da yaşanan ruh hastalıklarıyla ilgili doğrudan bilgi veren metinler bulunmasa da, satır aralarında geçen ifadeler, bazı ruhsal hastalıkların doğaüstü güçlerle ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışıldığına işaret etmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla, çoğu ruhsal hastalığın, günümüz tıbbî tanımlamalarından farklı olarak, tanrı, iblis ve ruh gibi doğaüstü güçlerden kaynaklandığına inanılıyordu. Onlara göre, tanrılara karşı yapılan bir ihmal, dinî öğretilere aykırı davranmak ve kusurlu davranışlar sergilemek tanrı/tanrıçaların öfkelenmesine neden oluyordu. Böyle bir durumda, ilgili tanrı

Abstract

The medical texts from Ancient Mesopotamia, in which diseases and certain beliefs are recorded, and literary cuneiform documents such as religion and magic texts present the details of mental illnesses. In particular, the two magic series called *Maqlû* and *Şurpu* represent the first awareness and documentation of mental illnesses and are the main sources of our article. Although there are no texts that give direct information about the mental illnesses experienced in Mesopotamia among these documents, the expressions between the lines indicate that some mental illnesses are tried to be explained by associating them with supernatural forces. As it turns out, most mental illness were believed to be caused by thephoric forces such as god, demon, and spirit, unlike today's medical definitions. According to their beliefs, neglecting the gods, acting contrary to religious teachings and displaying faulty behaviors caused the wrath of the gods/goddesses. In such a case, the god could abandon the person or

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author.

bireyi terk edebilir ya da bir takım hastalıklar verebilirdi. Bu hastalıklar, sadece tanrılardan kaynaklanmıyordu. Ruh ve iblis gibi kötücül güçler de, insanların ruhsal hastalıklar yaşamalarına neden olabilirdi. Bunun dışında, büyüye maruz kalmak ya da büyülenmiş biriyle yakın temasta bulunmak da, ruhsal hastalıkların sebepleri arasında gösterilirdi. Yaşanılan hastalıkların nedeni, doğaüstü güçlere dayandırıldığı için, tedavi yöntemleri de çoğunlukla, din sınıfından oldukları kuvvetle muhtemel olan, *āšipu* tarafından uygulanan, büyüsel ritüellerden oluşurdu. Bu ritüellerle, büyüü ve oluşturduğu kötü etkileri ortadan kaldırmak, hastayı yaşadığı ruhsal sorunlardan kurtarmak ve korumak hedeflenirdi. Bu çalışmamızda, çivi yazılı belgeler ışığında, tanrı/tanrıça, iblis, ruh, büyü gibi doğaüstü güçlere olan yoğun inanışın, bazı ruhsal hastalıklarla olan ilişkisi üzerinde durulacaktır.

inflict some diseases upon him/her. These diseases were not only caused by the gods. Evil forces too, such as spirits and demons could cause people to suffer from mental illnesses. Apart from this, being under a spell or having close contact with a bewitched person was also shown to be among the causes of mental illness. Since the cause of the experienced diseases were based on supernatural powers, the treatment methods mostly consisted of magical rituals performed by *āšipu*, who were most likely from the religious class. With these rituals, it was aimed to remove the magic and its bad effects, to save and protect the patient from his/her mental problems. In this study, in the light of cuneiform documents, the relationship between intense belief in supernatural powers such as god/goddess, demon, spirit and magic and some mental illnesses will be emphasized.

Anahtar Kelimeler: Eski Mezopotamya, Çivi Yazılı Belgeler, Ruhsal Hastalıklar, Doğaüstü Güçler.

Keywords: Ancient Mesopotamia, Cuneiform Texts, Mental Illnesses, Supernatural Forces.

Extended Abstract

Medical information contained in the cuneiform records of ancient Mesopotamia belongs partly to the history of psychological illness. Although their mental illnesses were very similar to today's definitions, the only difference was that they referred these bad experiences to supernatural forces. They thought that when they made any mistake, their gods abandoned them. As a result, they became vulnerable to diseases from demons, spirits, sorcery.

Since the ancient Mesopotamian people had no understanding of the working of psychology and mental diseases, they speculated that some of these diseases were caused by the anger of their gods. According to them, when the gods were angry, they could inflict many diseases such as paranoia, madness, anxiety, depression, etc. In Mesopotamia, the gods not only inflicted disease, but also desisted from protecting people. As a result, some people were attacked by some supernatural forces. It is understood from these supernatural forces that demons, which are defined as cruel and aggressive, cause many mental illnesses such as bad mood, psychosis, self-harm according to current medical definitions. In addition to demons, which were believed to cause mental illnesses in Mesopotamia, another entity that could be described as supernatural was spirits. According to the old Mesopotamian

belief, the souls of individuals who died badly (like burning, drowning, etc.) or who could not achieve their will, were haunting people and causing them some mental illnesses. Although these supernatural beings are invisible, the ancient Mesopotamian people were subjected to certain mental illnesses such as nightmares, stress, fear, and panic because they were afraid of spirits. In addition, those, who practiced magic to get rid of mental illnesses or claimed to be bewitched by someone else, were exposed to psychopathic, obsessive-compulsive and phobic behaviors. Among the Mesopotamian documents there are two series of spells, *Šurpu* and *Maqlû*, which picture with such mental illnesses. These two series of texts are very important in terms of showing the first awareness of mental illnesses in ancient Mesopotamia.

In order to get rid of the above mentioned mental illnesses and the bad effects of supernatural forces, the patient had to perform the relevant rituals. They had to seek help from some experts in order to perform the ritual. Since Ritter's work, the most cited healing experts on this subject in Mesopotamia have been *asû* and *āšipu*.¹ *Asû*, was attributed diseases to natural causes and treated them with exclusively rational treatments with medicines. The other healing specialist, *āšipu*, attributed diseases exclusively to supernatural causes, specifically the gods, demons, spirits and sorcery and they were employed exclusively magical treatments.² Since the cause of mental illnesses was seen as supernatural, the *āšipu* was more interested in such diseases. The patient probably came to *āšipu* with a mental problem, which he/she described his/her illness in a short dialogue and then *āšipu* carefully observed the patient and noted down all the symptoms they saw.³ The ultimate purpose of *āšipu*'s rituals is to alleviate the effect of neurotic anxiety or psychotic behavior exhibited by the patient through the "protopsychotherapy" method.⁴

The mental illnesses we mentioned in our article and their perception were quite different from today's. While the diagnosis of mental illnesses differs from region to region even today, it is quite normal for people who lived thousands of years ago to have these disorders and to be perceived differently compared to today's. This article, deals with the effects of mental illnesses with supernatural forces in ancient Mesopotamia, in the light of cuneiform documents, the causal mechanisms underlying mental health and the intense belief and fear of forces such as god, demon, spirit and magic.

And finally, this text shows that the ancient Mesopotamian people were aware of their mental illness:

*"If a person is well, but his behavior is sick...."*⁵

Giriş

Çivi yazılı belgelerde, Eski Mezopotamyalıların yaşadıkları ruhsal hastalıkları sınıflandırdıklarına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece bu

¹ Ritter, 1965: 299-321.

² Scurlock, 2005: 304.

³ Reynolds - Wilson, 2012: 199.

⁴ Geller, 2003: 117.

⁵ Scurlock - Andersen, 2005: 367.

hastalıklar, “tanrıların öfkesi”, “hayaletin eli”, “şeytanın zulmü” veya “kara büyü” gibi sıfatlarla nitelendirilmektedir. Ancak bu tanımlamalar, hastalıkları kategorize etmekten ziyade, nedenini anlamak ve ona göre bir tedavi uygulamak için kullanılmıştır. Çalışmamızdaki ruhsal hastalıklar ise, Mezopotamyalıların yaptıkları tanımlamalara uygun olarak hazırlanmıştır. Buna göre, çivi yazılı belgelerde ruhsal hastalığın nedeni hangi doğaüstü güçle ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılıyorsa, makalemizde de bu durum baz alınarak, belirli bir sınıflandırma yapılmaya çalışılmıştır.

Şimdiye kadar, Mezopotamya toplumunda yaşanan hastalıklarla ilgili pek çok veri bulunmaktadır. Bunlardan en önemlilerinden biri, tıp metinlerinin ana külliyatını, “tanısal” ve “tedavi edici” iki büyük seri oluşturmaktadır.⁶ İlk seride fiziksel veya doğaüstü nedenlerden kaynaklanan hastalıkların semptomları anlatılır. İkinci seride de, ilgili hastalık için uygulanması gereken tedavilerden bahsedilir.⁷ Ancak bu belgelerde, ruhsal bozukluklarla ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Bu konu ile ilgili asıl bilgi kaynaklarımız, çeşitli edebî, dinî ve büyü içerikli metinlerden gelmektedir. Burada özellikle *Maqlû*⁸ ve *Şurpu*⁹ adlı büyü serilerinden bahsetmek gerekir. Bu iki büyük seride, Mezopotamya’da yaşanan ruh hastalıkları ile ilgili temel bilgiler yer almaktadır. Metinlerin çoğu, psikopatik, obsesif kompulsif ve fobik gibi davranışları içermekle birlikte, insanlarla doğaüstü varlıklar arasında uyumu tekrar sağlamaya veya düşman güçleri kovmaya yönelik ritüelleri de kapsamaktadır.¹⁰

Ruh hastalıkları ile ilgili hatırı sayılır derecede belge bulunmakla birlikte, bu alanda çalışan çok az kişi vardır. Konuyla ilgili, 1965 yılında ilk yayın yapan, James Kinnier Wilson’dur.¹¹ Makalelerinden bazılarını, bir doktor olan, E. Reynolds ile birlikte hazırlamış ve burada tabletlerde listelenen semptomların, hangi mevcut hastalıkla eşleşebileceğini bulmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda epilepsi¹², psikoz epilepsi¹³, inme ve yüz felci¹⁴, obsesif kompulsif davranışlar, fobiler ve psikopatik davranışlar¹⁵, depresyon ve anksiyete¹⁶ gibi hastalıkları rapor etmişlerdir.¹⁷ Bunun dışında, J. Scurlock ve R. Andersen tarafından hazırlanan çalışmada, Mezopotamya’da yaşanan ruhsal hastalıklar da dahil, pek çok hastalıktan bahsedilmekte ve bunlar günümüz tıbbi terimleriyle ele alınmaktadır.¹⁸ Geller tarafından yazılan, “Freud, Magic and Mesopotamia: How the Magic Works” isimli makale, Sigmund Freud’un bulgularının, Mezopotamya’ya uyarlanarak anlatılması açısından büyük önem arz etmektedir.¹⁹ Son olarak yine Geller tarafından ele

⁶ Labat, 1951; Reynolds-Wilson, 2014: 2613.

⁷ Reynolds – Wilson, 2014: 2613.

⁸ Abusch, 1994: 3.

⁹ Özellikle serinin, II ve III numaralı tabletleri oldukça önemlidir. (Reiner, 1958: 13-23).

¹⁰ Reynolds-Wilson, 2012: 199-201.

¹¹ Wilson, 1965: 289-298.

¹² Wilson – Reynolds, 1990: 185-198.

¹³ Reynolds – Wilson, 2008: 1488-1490.

¹⁴ Reynolds – Wilson, 2004: 597-601; Wilson – Reynolds, 2007: 67-99.

¹⁵ Reynolds – Wilson, 2012: 199-201.

¹⁶ Reynolds – Wilson, 2013: 478-481.

¹⁷ Reynolds – Wilson, 2014: 2611.

¹⁸ Scurlock - Andersen, 2005.

¹⁹ Geller, 1997: 1-7.

alınan, “Paranoia, the Evil Eye, and the Face of Evil” adlı makaleden, bazı ruhsal hastalıkla ilgili fikir sahibi olabilmekteyiz.²⁰ Yapılan çoğu çalışmada, ruhsal hastalıklar, günümüz terminolojisine uyarlanarak ele alınmasına rağmen, onların doğaüstü güçlerle olan ilişkisine çok fazla değinilmemiştir. İlgili verilere bakıldığında, ruhsal hastalıkların nedeni, öncelikle kişisel tanrıların, çeşitli nedenlerle insanlara hastalık vermesi ve onları terk etmesi olarak gösterilmektedir. Böyle bir durumda olan bireyler için iblis, ruh ve büyü gibi bir takım doğaüstü güçlerden kaynaklı hastalıklar da kaçınılmaz olmuştur.

Hastalarını çok iyi gözlemleyen Mezopotamyalılar, gördükleri bütün semptomları, çivi yazılı belgelere kaydetmişlerdir. Dolayısıyla, elimize geçen belgelerden, ruhsal hastalıkları nasıl ifade ettikleri konusunda bir takım çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Bu doğrultuda *akū*²¹, *parādu*²², *tādirtu*²³, *lillu/lulānū*²⁴, *dunnamū*²⁵, *enšu*²⁶, *samū*²⁷, *nu'ū (nuā'u, nuwā'u)*²⁸, *dunnamū*²⁹ ve İGİ HUL³⁰ gibi örneklerini çoğaltabileceğimiz kelimeler, zihinsel sıkıntıları ve ruhsal problemleri ifade edebilmek için ya da eğitimsiz, aptal, düşük statüdeki insanları anlatabilmek için kullanılmışlardır. Bunun dışında *nakuttu*³¹, *šapālu*³², *salā'u*³³ ve *ašuštu*³⁴ gibi kelimelerin depresyon,

²⁰ Geller, 2003: 115-134.

²¹ Söz konusu kelime sözlüklerde, “muhtaç, zayıf, güçsüz, aciz” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. (CAD A/1: 283; CDA: 10; AHw: 30).

²² *parādu* fiili, “üzgün olmak, korkmak” gibi anlamlara gelmektedir. (CAD P: 142; CDA: 264; AHw: 827). Bu kelime CT 23, 13-18 no'lu belgede şu şekilde yer almaktadır: *pīqam la pīqa i-pār-ru-ud urra u mūša la išallal šunāti pardāti* İGİ.DU_s.A. MEŠ, “Ara sıra korkuyor, gece gündüz uyuyamıyor, sürekli kâbus görüyor”. (CAD P: 142).

²³ *tādirtu* kelimesi, “aşırı sıkıntı, depresyon, stres” gibi durumları anlatması açısından oldukça önemlidir. (CAD T: 34; AHw: 1300; CDA: 393). Bu kelimedenden, bir metinde şu şekilde bahsedilmektedir: *šumma ta-di-ir-tu ina libbišu mādat, “Eğer onun içinde çok fazla sıkıntı varsa...”* (CAD T: 34).

²⁴ Bu kelime, “Yarı zekâ, zayıf, aptal” gibi anlamlara geldiği gibi, aynı zamanda bir tür iblisten de bahsetmektedir. (CAD L: 289-290; CDA: 182; AHw: 553). Daha fazla bilgi için bkz. Kağnıcı, 2018: 49-70. Şubria kralına yazılan RINAP IV, 33 no'lu belgede yer alan, “bir ahmak/aptal gibi” ifadesinde *lillu* kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. (Leichty, 2011: 83).

²⁵ Bahsedilen kelime, “statüsü düşük, aptal” kimseler için kullanılmış olup, zihinsel bir rahatsızlığı ifade edebileceği düşünülmektedir. (CAD D: 183; CDA: 62; AHw: 176).

²⁶ “Zayıf, güçsüz, cılız, aptal, dilsiz” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. (CAD E: 170; CDA: 74; AHw: 219)

²⁷ Kişisel zorluk ve rahatsızlık durumlarını ifade eden, “beceriksiz, garip, engellenmek, sıkıntılı” gibi pek çok anlama gelmektedir. (CAD S: 126; CDA: 315; AHw: 1020).

²⁸ Metinlerde, “kaba, aptal, eğitimsiz” insanları tanımlamak için kullanıldığı görülmektedir. (CAD N/2: 356; CDA: 259; AHw: 799). Bu kelimenin aynı zamanda, Eski Asur Dönemi'nde Anadolu halkını ifade etmek için kullanıldığı bilinmektedir. Günbattı, olumsuz anlamlarına rağmen, *nu'ū/nuā'um* kelimesinin, Anadolu halkını küçümsemek için kullanılmadığını, daha çok onların yazıyla yeni tanışmış olmasına bağlamaktadır. (Günbattı, 2017: 41).

²⁹ Söz konusu kelimenin düşük statüdeki insanları ifade ettiği düşünülmektedir. (CAD D: 183; CDA: 62; AHw: 176).

³⁰ Sumerce İGİ.HUL olarak geçen bu kelimenin, çoğunlukla, “kötü göz/kem göz/nazar” anlamlarına gelen Akadca, “*inu lemuttu*” şeklinde çevrildiği görülmektedir. Ancak Geller, bu ifadenin, paranoyak hastanın gördüğü ve duyduğu, halüsinasyon ve sesleri temsil ettiğini düşünmektedir. (Geller, 2003: 127).

³¹ (CAD N/1: 198; CDA: 241; AHw: 745).

³² (CAD Š/1: 422; AHw: 1169; CDA: 356).

³³ (CAD S: 96; AHw: 1014; CDA: 332).

³⁴ (CAD A/2: 479; AHw: 86; CDA: 30) ve aynı zamanda bkz. Reynolds & Wilson, 2013: 478.

anksiyete, kaygı, stres gibi anlamlara geldiği görülmektedir. Bir de *libbu maraṣu* ifadesi, “kalbin hastalanması, can sıkıntısı” olarak geçmektedir. En çok kullanılan ise, “canımı sıkma, beni üzme” şeklinde söylenen, *libbi la lamānu* ifadesidir.³⁵ Aslında burada yer alan kelimelere bakarak, ruh hastalıkları arasında net bir ayırım yapabilmek oldukça zordur. Hangi tür sorundan söz edildiği, daha çok akademisyenler tarafından, metnin içeriğindeki bağlamdan çıkarılarak anlaşılmaya çalışılmıştır.

Mezopotamya’da hastalıkların tedavisinde, hem çeşitli ritüeller hem de medikal yöntemler kullanılmıştır. Bu yöntemleri uygulayan belli başlı uzmanlar bulunmakla birlikte, kaynaklarda adları en sık anılanlar, *asū/A.ZU* “suyu tanıyan kimse”³⁶ ve *āšipu/LÚ.MAŞ.MAŞ* “şeytan çıkarıcı kimse”³⁷ idi. Bunlardan *asū*lar, günümüzdeki alternatif tıp yöntemine benzer uygulamalarla, hastaları tedavi ediyorlardı. Şifalı bitkileri çok iyi tanıyorlar, onların nasıl büyütüleceğini, ne zaman toplanacağını, nasıl depolanacağını ve kullanıma hazır hale geleceğini çok iyi biliyorlardı. Ayrıca anlaşıldığı kadarıyla, *asū*lar, hastalıkların nedenini doğaüstü güçlere ilişkilendirmeden teşhislerini koyup; kanamayı durdurmak, yaraları ve kırıkları bandajlamak gibi acil semptomların giderilmesine yardımcı oluyorlardı.

Āšipu ise, *asū*dan tamamen farklı olarak, hastalığı doğaüstü güçler tarafından başlatılan bir olaylar zinciri olarak görüyordu.³⁸ Özellikle konumuzla ilgili olarak, ruh hastalıklarının nedeni onlara göre, tanrılardan (*qāt ili* “tanrının eli”) ve kötü niyetli ruhlardan ya da iblislerden (*sibit eṭimmi* “ruhun yakalaması”) kaynaklanmaktaydı.³⁹ Ayrıca *bēl lemutti*⁴⁰ ya da *kašāpu*⁴¹ tarafından yapılan çeşitli büyüler vardı ki, bunlar da bireylerin ruhsal rahatsızlara yakalanmalarının temel nedenleri arasında gösteriliyordu. Aslında burada bahsedilen, *āšipular* tarafından konulan tanılar idi. Bu tanıların konulması ise, oldukça ilginç yöntemlerle gerçekleşiyordu. Bunun için hazırlanan bir ayinle ilgili, KAR 70: 6-10 no’lu belgede şöyle bir ifade yer almaktadır:

Gernik buğdayını ve çömlekçi kilinden yapılmış hamurları karıştır; bir erkek ve bir kadın figürü yap, onları birbirinin üzerine koy ve (hasta) adamın başının üzerine yerleştir ve sonra [büyüyü] yedi kez oku. Onları çıkar ve bir domuz [yanına koy]. Eğer domuz yaklaşırsa, İstar’ın Eli (anlamına gelir); (Eğer) domuz (figüre) yaklaşmazsa, büyücünün o adamı ele geçirdiği (anlamına gelir).⁴²

*Āšipu*nun yapmış olduğu bu tanıdan sonra, çeşitli ritüellerle ve tılsımlı olduğuna inandıkları muska/amuletlerle hastanın tedavisi

³⁵ Donbaz, 1996: 99.

³⁶ (CAD A/2: 334; AHw: 76; CDA: 26).

³⁷ Bu kelimenin sözlüklerde, “*wāšipum*” şeklinde yazılışları da bulunmaktadır. (CAD A/2: 431; AHw: 80; CDA: 28).

³⁸ Fakat bazı durumlarda, *āšipu* ve *asū*lar’ın birlikte hareket ettikleri görülmektedir. Onların hangi özel şartlar altında iş birliği yaptığına ulaşmak için bkz. Ritter, 1965: 314-315.

³⁹ Ritter, 1965: 305.

⁴⁰ Bu kelime sözlüklerde, “kötülük yapan, düşman” anlamlarına gelmektedir. (CAD L: 130; CDA: 180; AHw: 544)

⁴¹ Kelime, “büyülemek, büyücü, kötü bir büyü yapmak” anlamlarında kullanılmıştır. (CAD K: 284; CDA: 153; AHw: 461)

⁴² Stol, 1999: 58.

gerçekleştiriliyordu. Bu tedavi aslında bir tür psikoterapi şeklinde de düşünülebilir. Anlaşıldığı kadarıyla *āšipular*, hastaların yaşadıkları ruhsal sorunları çözerken, onların vücutlarına bir takım yağlar sürüp, sinirlerini, kaslarını sakinleştirip, yatıştırmışlardır.⁴³ Ancak bazı tehlikeli durumlar vardı ki, *āšipular* öyle zamanlarda hastaya yaklaşmıyorlardı bile. Örneğin bir metinde, “*Bu adam tehlikeli etkilere maruz kalıyor; ona yaklaşma*” şeklinde, *āšipunun* uyarıldığı görülmektedir.⁴⁴ Bazen de ayın belirli günleri uğursuz sayıldığından, böyle zamanlarda, durumları tehlikeli olan hastalara bakılmamaktaydı.⁴⁵ Aynı zamanda hastalara yaklaşımdan ve dokunmadan önce, *āšipuların* kendilerini de iblislere ve ruhlara karşı koruma altına almaları gerekiyordu. Bir belgede yer alan, “*Hasta adama yaklaşmaya gittiğinizde, kendinize bir büyü yapana kadar onu tedavi etmeye çalışmayın*”⁴⁶ ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla, tehlikeli doğaüstü güçlerle uğraşan *āšipu*, hastadan önce kendisini korumalıydı, aksi takdirde hastaya musallat olan bu güçler, kendisine de saldıracaktı.

Tanrı/Tanrıçalara Karşı Görevlerini Yerine Getirmeme Durumunda Ortaya Çıktığına İnanılan Bazı Ruhsal Hastalıklar

Eski Mezopotamya inanç sisteminde, her kentlin koruyucu tanrısı olduğu gibi şahısların da onları koruduklarına inandıkları şahsi tanrıları vardı. Kişisel tanrıya sahip olanların, şanslı olduklarını ifade edebilmek için, Akadca'da, “*ša i-lam i-šu-u*”, “tanrısı olan” tanımlaması yapılmaktaydı.⁴⁷ Eğer kişi, koruyucu tanrısını ihmal ederse ya da günah işlerse, o zaman tanrısı bireyi terk ederdi. Böyle bireyler için de, “*ša i-lam la i-šu-u*”, “tanrısı olmayan” yani şanssız biri denilirdi.⁴⁸ Tanrısı tarafından terkedilen kişinin başına her türlü hastalık ve felaket gelebilirdi ve bunun da nedeni tam olarak tanrılara hizmette kusur etmektir. Gerçekten de, bir metinde kayıtlı olan, “*Onlar (iblisler) şanssız insanlara yöneldiler*” ifadesi, savunmasız kalan bireyleri anlatması bakımından oldukça önemlidir.⁴⁹

Bazı ruhsal hastalıkların tedavisinde, tıbbi olarak çözüm bulunamadığında ve hastalığa bir tanımlama/anlamlandırma yapılamadığında, teokratik yaşam tarzının getirdiği anlayışın doğal sonucu olarak, bu tür hastalıkların bir kısmı, tanrıların öfkesine bağlanmıştı:

Eğer hasta, başım başım diye bağıyorsa, bu bir tanrının işidir. Eğer dişlerini gıcırdatıyor ve elleri ayakları titriyorsa, sebep tanrı Sin'dir; hasta ölür.⁵⁰

Onlara göre, tanrılar öfkelendiklerinde, insanların zihnini değiştirip, etkileyebilirdi ki bunun neticesinde, günümüzdeki tıp tanımlamalarıyla bilinç bozukluğu, anti sosyal davranış, bipolar bozukluk, paranoya, delilik, anksiyete, depresyon, psikosomatik rahatsızlıklar, diş gıcırdatma gibi pek çok rahatsızlıktan mustarip olabiliyorlardı. Burada yer alan hastalıkları, bu başlık

⁴³ Abusch, 1994: 24.

⁴⁴ Ritter, 1965: 301.

⁴⁵ Sayılı, 1991: 414.

⁴⁶ Paul, 1992: 87.

⁴⁷ CAD I-J: 101.

⁴⁸ CAD I-J: 101.

⁴⁹ CAD I-J:103.

⁵⁰ Oates, 2015: 191.

altında ele almamızın temel nedeni, belgelerde hastalıkların nedenin çoğunlukla, tanrısal olduğunun iddia edilmesiydi. Örneğin günümüz tanımlamalarına oldukça benzeyen bipolar bozukluğun⁵¹ nedeni net bir şekilde, SpTU 3.85 ii 2-4 no'lu belgede tanrılar olarak gösterilmektedir:

Bir kişinin, sürekli endişeli, [sürekli] kederli olduğu, kendi kendine konuştuğu, sürekli bitkin ve mutsuz olduğu, tanrının ve [tanrıçanın] ona kızdığı durumlar için taşlar.⁵²

Hasta burada çökkün, endişeli, mutsuz bir ruh hali ile tanımlanmakla birlikte, onun yaşadıkları yine tanrıların ve tanrıçaların ona olan kızgınlığına bağlanmaktadır.

Çivi yazılı belgeler, Mezopotamya'da yaşanan paranoid semptomlara da⁵³ atıf yapmaktadır. Bu konu ile ilgili temel çalışmalardan biri, Geller tarafından hazırlanmış ve dönemin insanların yaşadığı bu rahatsızlık, detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Konuyla ilgili ele aldığı, TCL 16, 89 no'lu bir belgede, “*ejder yüzlü*” bir adamın yapmış olduğu kötülüklerden bahsedilmektedir.⁵⁴ Geller'e göre, sıklıkla karşılaşılan paranoid sendrom, kötü muamele görme hisleriyle, cinselliğin kaybıyla, büyük sanrılarla, tehlikeli ve korkutucu yüzlere sahip düşmanlarla, halüsinasyonlarla kendisini göstermektedir.⁵⁵ Bazı zamanlarda da, bu hastalığı yaşayan Mezopotamya insanı, bir savunma mekanizması geliştirerek, hastalığının sebebinin tanrılar olduğuna işaret etmektedir. STT 95:130-137 no'lu belge ise, bu yönüyle hem ilginç, hem de paranoyaya uygun bir tanı gibi görünmektedir:

Eğer bir adam devamlı korkuyor ve endişeleniyorsa, kayıplar yaşıyor ve onun kazancı kesilmişse, insanlar ona iftira ediyorsa, muhatabı olumlu konuşmuyorsa, kötü/alaycı parmak, arkasından (ona) uzaniyorsa, o görüldüğü sarayda iyi karşılanmıyorsa, rüyaları korkunçsa, rüyalarında devamlı ölüleri görüyorsa, ona kalp kırıklığı konulmuşsa: tanrı ve tanrıçanın öfkesi onun üzerindedir, tanrı ve tanrıça ona kızgındır. Ona büyü yapılmıştır ve o tanrı ve tanrıçanın önünde lanetlenmiştir...⁵⁶

Metinden de anlaşılacağı üzere, hastanın yaşamış olduğu bütün bu sıkıntılar, tanrıların ona olan kızgınlığına ve büyülenmiş olduğuna bağlanmaktadır.

Günümüzde olduğu gibi, Mezopotamya'da da yaşanan psikolojik bozukluklar arasında, en sık görünenler, anksiyete (kaygı) bozukluğu ve depresyondur. Meslekten olmayan birinin konu ile ilgili değerlendirmesi pek mümkün olmasa da, günümüzdeki anksiyete⁵⁷ ve depresyon⁵⁸ tanımlamalarıyla, metinlerde yer alan psikolojik tanımlamalar birbirleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu bağlamda, BAM 3 234 no'lu tıbbi metinde,

⁵¹ İki uçlu bozukluk olarak da geçen, bipolar bozukluğun en belirgin özelliği, kişide yaşanan aşırı duygu dalgalanmalarıdır. Bu dalgalanmalar da, mani ya da depresif dönemlerde meydana gelebilir. (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2014: 64).

⁵² Scurlock - Andersen, 2005: 382.

⁵³ Amerikan Psikiyatri Birliği, 2014: 328.

⁵⁴ Geller, 2003: 129-133.

⁵⁵ Geller, 2003: 127.

⁵⁶ Scurlock - Andersen, 2005: 385.

⁵⁷ Amerikan Psikiyatri Birliği, 2014: 113.

⁵⁸ Amerikan Psikiyatri Birliği, 2014: 91.

günümüzdeki depresyon ve anksiyete tanımlamalarına oldukça benzer bir anlatım sergilemiştir:

Eğer bir adam uğursuzlukla karşılaşılırsa ve onun başına nasıl geldiğini bilmiyorsa; arpa ve gümüş kayıpları (varsa), erkek ve kadın köle kayıpları (varsa); sığırlar, atlar, koyunlar, köpekler, domuzlar ve (evindeki) adamlar hep birlikte öldüyse: O sürekli kalp kırıklığı yaşıyorsa, sözü dinlenmiyorsa, çağrısı cevap bulmuyorsa, eğer ev halkıyla ilgilenirken aynı zamanda arzularını gerçekleştirmeye çalışıyorsa; yattığında devamlı endişeliyse, felç geçiriyorsa, sarası tutuncaya kadar tanrıya ve krala karşı öfke doluyorsa, uzuvları sarkıyorsa, zaman zaman endişeleniyorsa, o gece ve gündüz uyuyamıyorsa, devamlı korkunç rüya görüyorsa, o devamlı felç geçiriyorsa, onun iştahı ekmeğe ve biraya azalmışsa, o konuştuğu kelimeleri unutuyorsa: O adamın üzerinde tanrı ve/veya tanrıçanın öfkesi vardır. Onun tanrısı ve/veya tanrıçası ona kızgındır.⁵⁹

Hastanın burada maddi ve manevi kayıplar yaşadığı, toplumsal etkileşimler açısından da sorunlarla karşılaştığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hasta, yoğun bir korku ya da içsel sıkıntının baskın olduğu, yaygın kaygı bozukluğu içerisindedir. Aynı zamanda, krala ve tanrıya karşı öfkeli ve endişeli bir ruh halindedir. Belki de onun bu öfkeli ruh hali, tanrısının ona neden kızgın olduğunu ve başına gelen bütün bu sorunların sebebini bilmemesinden de kaynaklanıyor olabilir.

BRM 4.32:2 no'lu bir kütüphane kaydında, günümüz depresyon ve anksiyete tanımlamalarına oldukça benzeyen anti sosyal kişilik bozukluğu, saldırgan davranışların da kaynağının tanrılar olduğu, “*Tanrıları lanetlediğinde, küfrettiğinde ve gördüğü ne varsa çarptığında, Tanrı'nın eli (onun üzerindedir)*”⁶⁰ ifadeleriyle anlatılmaktadır.

Mezopotamya'da, “delilik” olarak ele alınan ve çivi yazılı belgelerde *dalāhu*⁶¹, *šegū*⁶², *demakurū/demmakurū*⁶³ ve *šinūt tēmi*⁶⁴ gibi farklı kelimelerle ifade edilen rahatsızlığın kaynağı da, tanrısal olarak ele alınmıştır. Deliliğin anlatıldığı bazı metinlerde yer alan, “*İstar, savaşçıların zihnini değiştirdi*”⁶⁵, “*İnsanları çıldırtan ilahi silah*,”⁶⁶ “*Eğer (hasta adam) şaşkınlıkla dolaşırsa, 'Adad'ın eli' hastalığına yakalanmıştır.*”⁶⁷ gibi ifadeler, bu durumu ispatlar niteliktedir.

⁵⁹ Ritter - Wilson, 1980: 24-26.

⁶⁰ Scurlock – Andersen, 2005: 381.

⁶¹ Bahsi geçen kelimenin, sözlüklerde, “kalbin ve zihnin bozulması, endişeli olmak” gibi anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. (CAD D: 45; CDA: 54; AHw: 154).

⁶² Sözlüklerde, kuduz olmak, delirmek, vahşileşmek gibi anlamlarda kullanılmıştır. (CAD Ş/2: 260; AHw: 1206; CDA: 365). Bu kelimenin bazı durumlarda, öfkeli insanları ifade etmek için kullanıldığı da görülmektedir. (Stol, 2009: 1).

⁶³ *demakurū/demmakurū* kelimesinin, delilik durumunu ifade ettiği düşünülmektedir. (Stol, 2009: 1).

⁶⁴ Bu kelime, algıda yaşanan değişikliği ve zihinsel yetileri kaybetme durumunu anlatması bakımından dikkat çekmektedir. (CAD Ş/3: 46).

⁶⁵ Stol, 2009: 7.

⁶⁶ CAD L: 165.

⁶⁷ CAD D: 20.

Günümüze kalan rüya ile ilgili tabletler de⁶⁸, eski Mezopotamya toplumunun kimliğine ve bilinçaltına küçük de olsa bir bakış açısı sunması bakımından önemlidir. Özellikle bu metinlerle, bastırılmış düşünceler, korkularla ilgili çağrışımlar analiz edilebilmektedir.⁶⁹ Konuyla ilgili bir belgede şu ifadeler yer almaktadır:

Eğer bir adam tanrıça İstar ile cinsel ilişkiye giriyorsa,
Eğer o, bir tanrı ile cinsel ilişkiye giriyorsa,
Eğer o, bir kral ile cinsel ilişkiye giriyorsa,
Eğer o, önemli bir kişi ile cinsel ilişkiye giriyorsa,
Eğer o, bir rahibe ile cinsel ilişkiye giriyorsa,
Eğer o, kralın eşi ile cinsel ilişkiye giriyorsa,
Eğer o, kralın kızı ile cinsel ilişkiye giriyorsa,
Eğer o, başka bir adamın karısı ile cinsel ilişkiye giriyorsa...⁷⁰

Burada, uygunsuz, bastırılmış bir takım arzu ve istekler, bilinçaltına işlenerek, bireyin rüyasında gün yüzüne çıkmış gibi görünmektedir. Yine aynı şekilde, inanç sisteminden kaynaklı olarak yaşanan birtakım korkuların, kâbuslara yansıdığı SpTU 3, 80 no'lu belge yer almaktadır:

(Ea, Šamaš ve Marduk) sizin emrinizle, öfkeli tanrı (ve/veya) öfkeli tanrıça (ki onlar) bana kızgın olan ve uğursuz kaygı verici olaylar (ve) işaretlerle sürekli gördüğüm korkunç rüyaları verenlerdir. Rüyalarım çok karışık/karanlık (ve) kehanetlerim olumsuzdur. Sizin emrinizle, ey büyük tanrılar öfkeli tanrı (ve/veya) öfkeli tanrıça benimle barışsın.⁷¹

Çeşitli nüshaları bulunan, Ludlul Bēl Nēmeqi (Bilgelğin efendisini öveceğim / Bilgelğin efendisine şükredeceğim)⁷² isimli edebi metinde, benzer ifadeler yer almaktadır.⁷³ Marduk'un öfkesi yüzünden koruyucu ruhları ve kişisel tanrıları Šubši-mešrê-Šakkan'ı terk etmiştir. Bu nedenle arkadaşlarından, ailesinden, meslektaşlarından ve hatta kraldan bile düşmanlık görmüştür. Aynı zamanda ilahi cezadan kaynaklı ağır hastalıklar yaşamıştır ve bu yaşadığı sıkıntılar içerisinde, bir takım kötü rüyalar da yer almaktadır.⁷⁴ Burada hastanın başından geçenler, Wilson tarafından, “paranoid şizofreninin otobiyografisi” olarak gösterilmiştir.⁷⁵

Benzer durum, Asur kralı Asarhaddon'un (MÖ 680-669) davranışlarında da görülebilir. Asur kralı, kardeşiyle olan taht kavgası yüzünden, devamlı

⁶⁸ Çivi yazılı belgelerde rüyalar, “iyi (*damqu/damiqtu*; SIG5)” ve “kötü (*lemnu/lemuttu*; HUL)” gibi sıfatlarla nitelendirilmiştir. (Kahya, 2019: 229). Bir de eski Babil dilinde kullanılan, *elīnitu* kelimesinin kâbus anlamına gelebileceği düşünülmektedir. (Oppenheim, 1956: 229).

⁶⁹ Geller, 1997: 2.

⁷⁰ Oppenheim, 1956: 290-291.

⁷¹ Butler, 1998: 23.

⁷² Dört tablet ve yaklaşık 500 satırlık bir yazıdan oluşan bu metin, hastalıktan yeni kurtulmuş birinin, tanrısına karşı şükran hislerinin bir ifadesidir. (Tansuğ – İnanlı, 1949: 571; Lambert, 1996: 21; Ay Arçın, 2019: 500-501).

⁷³ Oshima, 2014: 80-81.

⁷⁴ Oshima, 2014: 81.

⁷⁵ Wilson, 1965: 296. Ayrıca şizofrenik olarak, öfke ve merhamet arasında gidip gelen tanımlamalar yapılmıştır. (Piccin – Worthington, 2015: 121).

melangerik (hastalıklı) bir davranış izlemiştir. Şüpheyeye düştüğü ufacık şeylerde bile, hemen bu durumu doktorlara danışıp, türlü çarelerle yok etme girişiminde bulunmuştur. Asarhaddon belki de, kardeşinin merhamet hislerini galeyana getirip, kendine acındırıp, kendisiyle uğraşmaması mesajını vermek istemiştir.⁷⁶

Metinlerden anlaşıldığı kadarıyla, yukarıda bahsetmiş olduğumuz bütün bu ruhsal sıkıntıları yaşayan kimseler genellikle, tanrı veya tanrıçalarının kişiye olan kızgınlığından ve o kişiyi korumamasından söz etmektedir. Böyle bir durumda savunmasız kalan kişiye düşen görev ise, bir an önce ilgili tanrı veya tanrıçasıyla arasını düzeltmekti. Hastanın iyileşebilmesi için, bazı metinlerde bu ön koşul görülmektedir. Bu durumun güzel bir örneği, BM 87635 no'lu belgede yer almaktadır:

Biri hastayken, tanrı taleplerle ona baskı yapacak ve vaat edilen adak hediyesini verecek ve sonra (hasta) iyileşecek.⁷⁷

İblis Algısının Ruhsal Hastalıklara Etkisi

İblis kategorisine dahil ettiğimiz ruhsal hastalıklar, çoğunlukla yoğun psikolojik sıkıntı ve fizyolojik tepki şeklinde metinlerde yer almaktadır. Ancak bu rahatsızlıklardan önce, iblislerin Mezopotamya'da nasıl tanımlandığından ve algılandığından bahsetmek yararlı olacaktır. İblisler, kötülük, hastalık ve felaket getiren şeytanları, ruhları, canavarları ve bu varlıkların doğasını ifade etmekte ve ritüel, büyü ve dua metinleri arasında sıklıkla yer almaktadır.⁷⁸ Ancak onların adlarının, Sumerce ya da Akadca tam bir karşılığı bulunmamakla birlikte, bazı belirsiz adlandırmaların yer aldığı görülmektedir. Bunların Sumerce en tanınmışları, *Udug, gal-lá, á-lá, asag* vb. idi. Zaman geçtikçe Akadlar bu terimleri, *utukku, galû, alû, asakku* gibi şekillerde kendi dillerine aktarmakla kalmamışlar, bunlara *lamastu, lilû* ve *ardat lili, ahhâzu, pâsittu* gibi kelimeler de eklemiştirler.⁷⁹ Bu kelimelerdeki iblis tanımlamalarına göre onlar, karanlıktır, gölgeleri kasvetlidir ve vücutlarında da hiç ışık yoktur.⁸⁰ Ancak iblisler, fiziksel özelliklerinden ziyade, psikolojik karakterleri ile ilkel canavarlar gibi tanımlanmışlardır. Onların kültleri yoktu, merhametsiz, saldırgan, avare gezginlerdi.⁸¹ Günahları yüzünden hastalık çeken Mezopotamya insanı da, yaşadıkları ve açıklayamadıkları rahatsızlıkları, bu kötü iblislerin işi olarak düşünmüşlerdir. Günümüzdeki tıbbi tanımlamalarıyla; kötü ruh halleri, uygunsuz davranışlar, psikoz durum, kendini yaralama, disosiyatif kimlik bozukluğu, insomnia, kâbus görme gibi pek çok psikolojik rahatsızlığın kaynağı, iblis olarak görülmüştür. Onların insanlara yaşattığı olduğu bir rahatsızlık şu şekilde anlatılmaktadır:

Lanet insanın üzerine kötü bir şeytan gibi düşüyor. Bağırın ses onundur. Kötü ses onundur. Lanet, hastalığın nedenidir. Lanet insanı kuzu gibi

⁷⁶ Donbaz, 1999: 331.

⁷⁷ CAD B: 54.

⁷⁸ Capomacchia - Verderame, 2011: 292-293.

⁷⁹ Bonnefoy, 2003: 631.

⁸⁰ CAD E: 279.

⁸¹ Wiggermann, 2011: 308.

boğazlıyor. Gövdesine giren kötü şeytan kanamasını yapıyor. Sıkıntılar veren dişi şeytanın sesi sırtlanın ki gibidir. Yönetimi altına alır ve yönetir.⁸²

Hastanın yaşamış olduğu bu kötü ruh hali, bir nevi endişe durumunu da göstermektedir. Ancak bu sürecin, bir süre sonra sona ereceği biliniyor olmalı ki, DPS IX A 41//B 40=TDP 74:41 no'lu belgede, “Eğer bir kişinin yüzü kederli/endişeli ise, o iyileşecektir.” denilmektedir.⁸³

Çivi yazılı belgelerde, günümüzdeki tanımlamalarıyla self-mutilation, self-injury şekilleriyle de geçen, “kendini yaralama” davranışından bahsedilmektedir.⁸⁴ Bu benzer rahatsızlığı deneyimleyen birey, DPS XXVII:19 (AOAT 43.298) no'lu belge şöyle anlatılmaktadır:

[Eğer bir kişi], birini görürse ve sürekli kıyafetlerini çıkarırsa, başıboş dolaşırsa (ve) gözlerine vurursa, o kişiyi *gallû*⁸⁵ rahatsız eder.⁸⁶

Metinde bahsedilen hasta, halüsinasyon görmekte, kıyafet kullanımını reddetmekte ve kendisine zarar vermektedir. Bu durum da kötü bir şeytana bağlanarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Kıyafet kullanımının reddedilmesi ile olan sıkıntı, DPS XXXVII A 13 no'lu metinde de yer almakta ve “*bu bir lilû ızdırabıdır*”⁸⁷ şeklinde rapor edilmektedir. DPS XXVI: 66-68 (AOAT 43.284) no'lu belgede yine, *lilû* iblisinin neden olduğu ruhsal hastalıktan bahsedilmektedir. Metinde hastanın açıkça acı çektiği ve sözlüklerde ateşli bir hastalık olarak anlatılan, *li'bu*⁸⁸ hastalığından mustarip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca değişken bir ruh haline sahip olan hasta, muhtemelen yüksek ateşten dolayı halüsinasyonlar görüp, kendi kendine konuşmaktadır. Ancak burada bizim için önemli olan kısım, hastanın yaşadığı bu kötü tecrübenin, *lilû* adlı doğaüstü varlığa bağlanarak açıklanmasıdır:

Eğer acı çektiğinde sürekli “içim içim!” diye bağıyorsa, gözlerini açıyor ve kapatıyorsa, *li'bu* ateşi varsa, burnunun yumrusunu ovalıyorsa, el ve ayak parmakları soğuksa, kendisini etkileyen hastalığı görebiliyorsa, onunla konuşabiliyorsa ve sürekli kendisini değiştiriyorsa, *lilû*'nun eli bulaşmış demektir.⁸⁹

Epileptik psikoz da, Mezopotamya insanına göre şeytanın zulmüne bağlanan önemli ruhsal rahatsızlıklar arasında yer almaktadır. Konu ile ilgili British Museum'da yer alan ve epilepsi psikozlarını anlattığı düşünülen oldukça ünlü bir metinde, kötü bir şeytanın hastaya rahatsızlık vermesi ve kişinin yaşadığı semptomlar tek tek sıralanmaktadır:

Eğer bir adam majör ya da minör epileptik ataklarından mustaripse ve sonra *alû limnu* ona zulüm vermeye başlar ki – öyle olduğunu kabul etmemesine rağmen – kınama parmağı onun arkasından gösterilir ve Tanrı ya da Tanrıçası ona kızgındır; eğer o korkunç, endişe verici ve ahlakdışı şeyler görürse ve (sonuç olarak) korku halindedir; Tanrı ya da Tanrıçalara

⁸² Menant, 2005: 65.

⁸³ Scurlock - Andersen, 2005: 374.

⁸⁴ Canat, 1999: 46-47.

⁸⁵ *gallû*, kötü bir şeytan anlamına gelmektedir. (CAD G: 18).

⁸⁶ Scurlock - Andersen, 2005: 381.

⁸⁷ Scurlock - Andersen, 2005: 378.

⁸⁸ *li'bu*, semptomları arasında yüksek ateş bulunan bir hastalık türünü ifade etmektedir. (CAD L: 181).

⁸⁹ Scurlock - Andersen, 2005: 384.

karşı periyodik öfke patlamaları yaşarsa, onun kendi zihninin vesvesesi, kendi inancı ve söyledikleriyle takıntılıdır – (tekrar) olmasına rağmen buna izin vermeyecekler – ailesi ona karşı düşmandır ve tanrısı, kralı, amirleri ve (şehir) büyükleri ona haksız davranır; eğer bütün kasları zayıflığa maruz kalırsa, eğer gözleri kırmızı, sarı ve siyah renkteyse, eğer söylemek istediklerini unutuyorsa, kadın ilişkisi için arzusu yoksa ve herhangi bir aktiviteyi sürdürme eğiliminde değilse...⁹⁰

Metninde bahsedilen hastanın her şeyden önce, bir nörolojik hastalık olan epilepsiden mustarip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca tanrılar da dâhil, herkesin kendisine düşman olduğunu ve kınandığını düşünerek öfke patlamaları yaşamakta, cinsel etkinliklere karşı da aşırı ilgisiz davranmaktadır. Aslında hem hastanın yaşadığı hayal kırıklıklarını, hem de çevresindeki insanların ona karşı takındığı tavırları düşündüğümüzde, kişinin açıkça büyük bir paranoya yaşadığı görülmektedir. Ancak metin incelendiğinde, hastanın bütün bu yaşadıklarının aslında temel nedeninin tanrılarının ona olan kızgınlığına bağlandığı açıkça anlaşılabacaktır.

İnsanların yaşadığı uyku bozukluğu ya da uykuya başlayamama ve sürdürmede zorluk çekme gibi sorunlar da iblislerin işi olarak görülmüştür.⁹¹ Bu tür rahatsızlıklara özellikle, *lamassu*⁹² ve *şēdu*⁹³ gibi iblislerin neden olduğu metinlerde geçmektedir. Konuyla ilgili olarak VAT 7525 no'lu belgede şu ifadeler yer almaktadır:

28-30) Eğer bir adam, uykuya yattığında, (rüyasında) bir şehir tekrar tekrar üzerine düşüyorsa ve o ah çekiyor (fakat) kimse duymuyorsa: Bir lamassu ve bir şēdu ona saldırmıştır.

31-35) Eğer bir adam, uykuya yattığında, (rüyasında) bir şehir tekrar tekrar üzerine düşüyorsa ve o ah çekiyor ve biri onu duyuyorsa: Kötü bir şēdu onun vücuduna saldırmıştır.⁹⁴

Ancak uyku problemlerinin tek sebebi iblisler değildi. TCL 18 152 no'lu mektupta, “*Senin için endişeli olduğumdan dolayı geceleri uyuyamıyorum*” denilmektedir.⁹⁵ Dolayısıyla bu mektup, stres ve kaygının tıpkı günümüzdeki insanları etkilediği gibi, eski Mezopotamya halklarını da etkilediğini açıkça göstermektedir.

Bu kâbus dolu rüyalardan kurtulmak için, farklı uygulamaların geliştirildiği çivi yazılı belgelerden anlaşılmaktadır. Bu uygulamalardan birine göre, rüyasında kâbuslar gören birey, muhtemelen burada suyu ve toprağı bir şifa kaynağı şeklinde düşünerek,⁹⁶ bir toprak parçasını alıp suya fırlatmak

⁹⁰ Wilson, 1965: 291.

⁹¹ Butler, 1998: 43.

⁹² *Lamassu* sözlüklerde, insanların ruhsal ve fiziksel sağlığını koruyan koruyucu ruh olarak verilmektedir. (CAD L: 61; AHw: 532). Ancak burada bu ruh, bir insana saldırmasıyla tarif edilmiştir.

⁹³ *Şēdu*, bir tür iblis ya da ruh olarak ifade edilmektedir. (CAD Ş/2: 257; AHw: 1208).

⁹⁴ Köcher - Oppenheim, 1957-1958: 67.

⁹⁵ Oppenheim, 1967: 85.

⁹⁶ Toprak ve suyun kullandığı tedavi yöntemleri, geçmişten bugüne kuşaktan kuşağa aktararak ve zamanla yeni bir takım unsurlar da eklenerek, hastalıklardan korunma ve şifa bulmak amacıyla kullanılmaya devam etmiştir. Örneğin, Ankara Çubuk'ta kötü bir rüya gören bireye, bir dut ağacının dibinden toprak verilip yalattığı uygulama, bugün hala devam etmektedir. (Tek, 2018: 194).

istemekte ve onun suda yok oluşu gibi kötü rüyalarının da kaybolacağına inanmaktadır. Yaşanılan bu rahatsızlık, başka bir nesneye aktarılarak, yansıtma yapılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Konu ile ilgili hastanın yaşadığı sıkıntı ve uygulamış olduğu ritüel ise, şu şekilde anlatılmaktadır:

Ey toprak parçası, (gecenin) ilk vakti, orta vakti (ya da) üçüncü vakti (boyunca) görüp durduğum, ölü babamı gördüğüm; (ya da) ölü annemi gördüğüm; (ya da) bir tanrıyı gördüğüm; (ya da) kralı gördüğüm; (ya da) önemli bir insanı gördüğüm; (ya da) bir prensi gördüğüm; (ya da) ölü bir insanı gördüğüm; (ya da) yaşayan bir insanı gördüğüm, (ya da) bilmediğim (bir şeyin) bilgisini gördüğüm, (ya da) bilmediğim bir memlekete gittiğim, (ya da) bilmediğim bir yiyeceği yediğim, (ya da) bilinmeyen bir elbiseyi giydiğim rüyanın kötülüğünü tıpkı seni (toprak parçasını) suya atacağım (gibi), senin suda ıslanacağın (gibi), senin dağılacağın (gibi), senin parçalanacağın (gibi), geri yerine dönmeyeceğin (gibi), gördüğüm rüyanın kötülüğü (de) senin gibi suya atılsın!⁹⁷

Stres ve kaygıdan kaynaklanan bir başka rahatsızlık da, uykuda ya da uyanırken diş gıcırdatma olarak bilinen brukrisizmdir.⁹⁸ VAT 7525 no'lu kehanet metni de, bu rahatsızlığın strese bağlı olduğunu, “Eğer bir kişi uykusunda dişlerini gıcırdatıyorsa, o kişi endişelidir”⁹⁹ ifadeleri kanıtlamaktadır. Böyle bireylerin tedavisi için çeşitli yöntemler de geliştirilmişti. BAM 372 iii 5 no'lu metinde, “Bir kişinin dişlerini gıcırdattığı durumlar için (kullanılacak) taşlar...” ifadesi geçerken, BAM 30: 8 no'lu belgede de, “Bir kişi dişlerini gıcırdattığına okunacak parça...” denilmektedir. Burada muhtemelen okunacak bir duadan ya da ritüelden bahsedilmektedir. Fakat bu rahatsızlığın olağanüstü tedavisi asıl BAM 30 47-53 no'lu belgede yer almaktadır:

Bir adam uykusunda dişlerini gıcırdatır (“veya birbirine sürterek ses çıkarırsa”), bir insan kafatası alacak, onu yıkayacak ve yağla ovalayacak ve yedi gün boyunca hasta yatağının başında bir yere koyacak. Yatmadan önce bu kafatasını yedi defa öpmeli ve yine yedi defa yalamalı; böylece iyileşecektir.¹⁰⁰

Bu tedavi yönteminin hastada bulunan kızgınlığın, stresin ve öfkenin giderilmesi amacıyla yapıldığı görülmektedir. Belki de ölü bir insanın kafatası, stresi gidermede bir aracı olarak görülmüş ya da günde yedi defa kafatasının öpülmesi ve yalanması ile yeni bir alışkanlık kazandırılmaya ve eski alışkanlığın ortadan kaldırılmasına çalışılmış olabilir.

Mezopotamya sakinleri, çevrelerinde pek çok iblisin olduğuna ve yukarıda da bahsettiğimiz gibi, onların kendilerine çeşitli hastalıkları getirdiklerine inanıyorlardı. Bunların elinden kurtulabilmek için en iyi çare, iblislerin asıl istikamet yerleri olan cehenneme göndermekti. Bu sebeple, onların cehennem yolculuğunu kolaylaştırmak ve bu yolculuğa teşvik etmek için çarelere başvurulduğu, muskaların da bu tedbirleri temsil eden resimlerle süslendiği görülmektedir. Örneğin, çölleri geçerken içmek için tulum içinde su,

⁹⁷ Butler, 1998: 294.

⁹⁸ Brukrisizmin sebepleri tam olarak bilinmemesine rağmen, stres ve anksiyetenin bu hastalığı büyük oranda tetiklediği ancak, strese bağlanmadan kronik olarak ortaya çıkabileceği belirtilmektedir. (Bader-Kampe, vd, 1997: 982).

⁹⁹ Köcher - Oppenheim, 1957-1958: 64.

¹⁰⁰ Wilson, 1996: 137.

ölüm ırmağının geçilmesi için kayık gibi resimler, bu muskaların üzerine çizilmekteydi.¹⁰¹ Aynı zamanda bu yaşadıklarını, tanrılarının kızgınlıklarına bağlamakta ve bu durumdan kurtulmak, onların gönüllerini alabilmek için dualar etmekteydiler. Güneş tanrısı Şamaş'a hitap eden bir ilahide şu ifadeler yer almaktadır:

Yalanları gideren sen, olağanüstü kötü etkileri, kehanetleri, kızgın hastalık belirtilerini, düşleri, kötü görüntüleri yok eden sen, büyü ve sihirle uğraşan ve ülkeleri yok eden sen.¹⁰²

Hayalet ve Ruh Algısının Ruhsal Hastalıklara Etkisi

Mezopotamya'da bazı hastalıkların sebebi olarak gösterilen tanrılar ve iblislerin yanı sıra, doğaüstü olarak nitelendirilebilecek bir diğer varlık ruhlardı (*temi*). Mezopotamya inancına göre, bu ruhların çeşitli türleri ve özellikleri vardı. Bir kimseyi yakalayan ruh (*sanî temi*); ruhtan gelen etkilerle rahatsız olma (*nakir temi*); kötü ruhun gücü (*miqit temi*), kendini bilmeme, söylediklerini hatırlayamama gibi hususlar ruhlara ve cinlere atfedilmiştir.¹⁰³

Hayaletler ve başıboş gezen ruhlar, Mezopotamya insanının gerçekten de korkulu rüyasıydı. Bu doğaüstü varlıklar, bir hastalığı tetikleme de ya da görünmeseler de, anlaşılan o ki, insanlar kendilerini bazen korku altında hissetmişlerdir. Aşağıdaki metin bu korkuyu anlatması bakımından önemlidir:

Günlerdir arkama takılan ve yok olmayan, bütün gün beni takip eden, karanlıkta sürekli beni korkutan, sürekli beni takip eden, kafamda, saçımın üzerinde sürekli duran, şakaklarıma bastıran, yüzümü sürekli döndürüyormuş gibi yapan, damaklarımı kurutan, etimi uyuşturan ve bütün vücudumu kurutan korkutucu hayalet.¹⁰⁴

Aynı şekilde hayaletten kaynaklı olan korku ve panik durumu, NS 24 246:21 no'lu belgede de görülmektedir: “*Bir hayalet beni takip etti, bu yüzden korku ve panik içindeyim.*”¹⁰⁵

Mezopotamya inancına göre, ruhlar mezarlarda ve yer altı dünyasında bulunurlardı. Bunlara kurbanlar kesilir ve gerekli özen gösterilirdi. Fakat ölülerin hepsi için aynı durum geçerli değildi. Örneğin öldürülmüş ve gömülmemiş kimseler, yani mezarları belli olmayan ölümler vardı. Bunun dışında hayatta iken belirli işleri yapmadan ölmüş, muratlarına ermemiş kimselerin ruhları da huzursuzdu. İşte bu tür ruhların rahatları yerinde olmayınca, ıssız yerlerde, dağlarda, evlerin tepelerinde başıboş bir şekilde gezip, insanlara hastalık getirdiğine inanılıyordu.¹⁰⁶ Bunlardan biri olan *ardat lilî*'nin, ölümler diyarından dönerek, hayatta iken cinsel ilişki yaşayamadığı için, bunu yaşayabileceği bir insan kurbanına musallat olduğu anlatılmaktadır:

Bakire, hiç cinsel ilişkiye girmemiş bir kadın gibi, bekâreti hiç bozulmamış bir kadın gibi, kocasının kucagında seksi hiç deneyimlememiş bir kadın

¹⁰¹ Sayılı, 1991: 430.

¹⁰² Menant, 2005: 66.

¹⁰³ Donbaz, 1999: 322.

¹⁰⁴ Scurlock, 2006: 18.

¹⁰⁵ CAD P: 509.

¹⁰⁶ Sayılı, 1991: 418.

gibi, kocasının kucagında giysilerini hiç çıkarmamış bir kadın gibidir. Kendisini beğenen bir delikanlının elbisesinin kopçasını hiç çözmemiş biridir.¹⁰⁷

Hayaletlere ve ruhlara atfedilen psikolojik belirti ve semptomların bazılarının, stres bozukluğu ile oldukça uyumlu olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili BMS 53: 10 no'lu metinde yer alan, “*Bir askeri yenilgide ölen kişinin hayaleti*” ifadesi bu durumu net bir şekilde açıklamaktadır.¹⁰⁸ Hasta burada öldürdüğü ya da ölümüne şahit olduğu kişinin, kendisini rahatsız ettiğini düşünmektedir. Bu durum da, hastanın yoğun bir savaş stresine maruz kaldığını göstermektedir. Çoğu zaman metinlerde bireylerin, stresten ve endişelerden kaynaklı olarak, yemeden içmeden kesildikleri de anlatılmaktadır: “*Endişeleri nedeniyle yemek yiyemeyen, su içemeyen biriyim*”¹⁰⁹

Depresyon rahatsızlıklarını anlatan bazı metinlerde, hastanın kendi bedenlerine yönelik yapmış olduğu girişimlere de yer verilmektedir. Örneğin TDP 24: 63-64 no'lu belgede birey, vücuduna zarar vermek ve ısırarak gibi tekrarlayan davranışlar içerisindedir:

Eğer o başına, vücuduna ve burnunun ucuna sürekli zarar veriyorsa, dudaklarını [ısıırıyorsa] ve sürekli depresyondaysa, akrabaları arasında susuzluktan ölen (birinin) hayaleti [onu etkilemektedir]¹¹⁰

Metinden anlaşıldığı kadarıyla, kendi vücuduna zarar veren bu bireyin yaşadığı ruhsal sorun, susuzluktan ölen ve rahatı yerinde olmayan bir ruha bağlanarak açıklanmaya çalışılmıştır. Yine kendi bedenine vurmaya, çılgınlık atmak gibi tekrarlayan davranışlar içerisinde, 3e olan bir bireyin yaşamış olduğu bu ruhsal sıkıntı, DPS IX A 76 no'lu metinde şu şekilde anlatılmaktadır: “*Eğer sürekli yüzüne vuruyor ve çılgınlık atıyorsa, yakılan birinin hayaleti onu etkilemektedir.*”¹¹¹

Her iki metinde de, kötü bir şekilde ölen bireyler anlatılmaktadır. Muhtemelen hastalar, bu kişilerin ölümlerine şahit olduktan sonra, yaşadıkları kötü tecrübeyi üzerlerinden atamamış olmalı ki, bu yoğun stres, kendi bedenlerine yönelik yapmış oldukları girişimlerle kendisini göstermiştir. Ayrıca, “*susuzluktan ölen (birinin) hayaleti [onu etkilemektedir]*” ya da “*yakılan birinin hayaleti onu etkilemektedir*” gibi ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla, yaşanan ruhsal hastalıklara hangi tür hayaletin neden olduğu da bazı metinlerde yer almıştır.

Mezopotamya insanı kendisini korkutan, rahatsız eden ve en önemlisi hastalığa neden olduğuna inandıkları bütün bu kötü ruhlardan kurtulmak için, çeşitli ritüeller düzenliyor ve bu ritüellerde efsunlu sözler söylüyorlardı. *Āšipular* tarafından yönetilen bu ritüellerdeki amaç, hayaletin gitmesini ve hastayı rahat bırakmasını sağlamaktı. Bunlardan birinde, hasta hem tanrılardan yardım isteyerek, hem de efsunlu sözler söyleyerek ruhu kendisinden uzaklaştırmayı hedeflemektedir:

¹⁰⁷ Geller, 1997: 3.

¹⁰⁸ Scurlock, 1988: 207.

¹⁰⁹ CAD A/1: 250.

¹¹⁰ Scurlock, 2006: 18.

¹¹¹ Scurlock - Andersen, 2005: 379.

Şamaş yeminine izin ver; Ea ve Asalluhi'nin yeminine izin ver. Cennetin ve dünyanın Tanrılarına izin ver. Yanıma gelmesine izin verme; yakınımın gelmesine izin verme; bana yaklaşmasına izin verme; bana ulaşmasına izin verme. Nehri geçsin. Dağın karşısına geçsin. Vücudumdan 3.600 çift saatlik uzak mesafeye geçsin; cennete duman gibi çıksın.¹¹²

Bir başka uygulamada ise, hastayı rahatsız eden ve ona kötü rüyalar gördüren ruhtan kurtulması için, BAM 155 3-4 no'lu belgede, “*Şimşirden bir şeyin (?) içine [...] onu bağlarsın (ve) onun boynuna koyarsın.*”¹¹³ denilerek muska kullanılması önerilmektedir.

Büyü Algısının Ruhsal Hastalıklara Etkisi

Mezopotamya toplumlarında büyüün, günlük hayatın pek çok alanında uygulandığı söylenebilir. Uygulanan bu büyülerin ise, iki türü vardı. Bunlardan biri “ak büyü” diğeri ise, “kara büyü” idi. Ak büyü, iblislerden korunmak, onları uzaklaştırmak ya da onlarla başa çıkmak, kötü toplumsal eylemlerin, günahların olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak, kehanetlerle belirtilen bazı kötü olayların potansiyel etkilerini önlemek, cinsel gücü arttırmak, sevilen birinin sevgisini sağlamlaştırmak ve ağlayan çocukları susturmak gibi pek çok durumda kullanılırken,¹¹⁴ kara büyü ise, tamamen kötü niyetlerle, doğaüstü güçlerin desteğini alarak yapılan büyülerdi. Kara büyüün oluşturduğu bu kötü etki ile bir takım doğaüstü varlıklar, insan vücuduna girip onları hasta edebiliyordu.¹¹⁵ Kara büyülerin insana verdiği kötü etkilerden dolayı, Mezopotamya toplumlarında, büyü yapmak yasaklanmıştır. Orta Asur kanunlarının 47. maddesinde¹¹⁶ büyü yapan kişiye ölüm cezasının verileceği açıklanmıştır. Ur-Nammu kanunlarının 10. maddesinde de¹¹⁷, büyücülükle itham edilen bir insanın, suçlu olup olmadığının anlaşılması için Nehir Tanrısına başvurulacağı anlatılmaktadır. Benzer bir uygulama Hammurabi Kanunlarının 2. maddesinde de¹¹⁸ yer

¹¹² Scurlock, 2006: 26.

¹¹³ Scurlock, 2006: 243.

¹¹⁴ Dilek, 2019: 150.

¹¹⁵ Gündüz, 2002: 300.

¹¹⁶ “İster bir kadın, ister bir erkek olsun, büyü yaparsa, (büyü) ellerinde yakalanırsa, itham ve ispat edilirse, büyü yapanı öldüreceklerdir. Büyü yapan bir adamı gören bir görgü şahidinin ağzından büyüü “ben gördüm” dediğini duyan, kulak şahidi olarak (ortaya) çıkacak ve krala söyleyecek. Görgü şahidi krala, (önceden) söylediğini inkâr ederse, Güneşin Oğlu Boğa Tanrısının önünde şöyle derse: “o söylemedi” (o zaman) o serbesttir. (Önce) söyleyen ve (sonra) inkâr eden görgü şahidini kral sorguya çekecek ve geçmişini araştıracaktır. Büyücü getirildiği zaman, adamı konuşturacak ve kendisi şöyle söyleyecek: “krala ve çocuğuna yaptığın yeminden seni çözmeyecekler, kral ve oğluna yaptığın yemin tablete uygun olan yemindir” (Tosun – Yalvaç, 1989: 254).

¹¹⁷ “Eğer bir adam, bir adamı büyücülükle [itham ederse] nehir tanrısına (onun adaletine) götürülür (nehre atılır). Eğer Nehir Tanrısı temize çıkarırsa götüren (itham eden) 3 şeqel gümüş tartacaktır” (Tosun – Yalvaç, 1989: 40).

¹¹⁸ “Eğer bir adam, bir adam hakkında (onun) büyü (yaptığını) iddia ederse ve onu ispat etmezse (edemezse), üzerine büyücülük iftirası atılan adam, nehre gidecek, (nehre dalacaktır), Eğer nehir onu çekerse (zapt ederse) iftira eden onun evini (mülkünü) alacak (sahiplenecektir). Eğer o adamı nehir temize çıkarırsa ve selamete çıkarsa ona iftira eden adam öldürülecektir. Nehrin selamete çıkardığı (adam) iftiracının malına mülküne sahip olacaktır” (Tosun – Yalvaç, 1989: 185).

almaktadır. Bütün bu kanun metinlerinden açıkça anlıyoruz ki, kara büyü yaparak insanlara zarar veren kişiler, ağır cezalara çarptırılıp, lanetleniyordu.

Kara büyülerin oluşturduğu ruhsal ve fiziksel hastalıkların kötü etkilerini ortadan kaldırmak için kullanılan önemli ritüellerin başında, ‘*Şurpu*’ ve ‘*Maqlû*’ adı verilen büyü serileri yer almaktadır. Her iki seri de, “yakma” anlamına gelmekle birlikte, uygulama ve hastayı tedavi etme yönünden aralarında bir takım farklılıklar bulunmaktadır. *Maqlû* serisinde anlatılan uygulamalara başvuran kişi, büyülendiğini bilir ve ona göre ritüel uygularken, *Şurpu*’da hasta, hangi eylem veya ihmalle tanrıları veya doğaüstü güçleri gücendirdiğini bilmez.¹¹⁹ Dinî tabuların çiğnenmesinden, ahlaki ve sosyal düzene karşı suçlara kadar tüm olası günahların, bu kadar ayrıntılı bir şekilde sıralanmasının nedeni de budur.¹²⁰

Büyücülükle ilgili en önemli ve en uzun Mezopotamya serisi olan *Maqlû*’nun merkezinde yer alan bireylerin; kişisel krizler, psikolojik ve psikosomatik sorunlar yaşadığı ve bunların da doğaüstü güçlere bağlanarak *âşipular* tarafından, tahta veya balmumu figürlerinin yakılması ya da eritilmesi yöntemiyle tedavi edilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.¹²¹ Buradaki temel amaç, büyüü ve etkilerini ortadan kaldırmak, hastayı korumak ve kötülükten sorumlu olanları cezalandırmak ve etkisiz hale getirmektir. *Maqlû* I 92-109 no’lu belgede, hastanın yaşamış olduğu kötü deneyim şu şekilde anlatılmaktadır:

92) Ruh halinde ani değişimler, vertigo, delilik 93) Bunlar onlar, bunlar onların figürleri, 94) Onlar şu an (burada) bulunmadıkları için, heykelciklerini havaya kaldırıyorum (ve diyorum ki): 95) Sen, kötülüklerin ve düşmanın galibi, yargıç Şamaş, onları mağlup et ki haksızlığa uğramayayım. 96) Figürlerimi yapanlar, yüz hatlarımı çoğalttılar, 97) Ağzımı tuttu, boynumu titretti, 98) Göğsüme bastırdı, omurgamı büktü, 99) Kalbimi zayıflattı, cinsel dürtümü aldı, 100) Öfkemi kendime çevirmeme neden oldu, gücümü tüketti, 101) Kollarımın gevşemesine, dizlerimin bağlanmasına neden oldu, 102) Beni ateş, tutukluk ve halsizlikle doldurdu, 103) Beni büyülenmiş yiyeceklerle besledi, 104) Bana içmem için büyülenmiş su verdi, 105) Beni kirli yıkama suyunda yıkadı, 106) Zararlı otların merhemiyle ovdu beni, 107) Beni bir ölüyle nişanladı, 108) Hayatımın suyunu bir mezera koydu, 109) Tanrı, kral, soylu ve prensin bana kızmasına neden oldu.¹²²

Metinde davacı olan şahıs, kendisine büyü yapanların neler yaptığını ve bunların kendisinde nasıl etkiler gösterdiğini tek tek sıralarken, diğer taraftan da her şeyi bilen, gören, adaletin savunucusu Tanrı Şamaş’tan da yardım talep etmektedir. Benzer bir sorun *Maqlû* V, 70-72 no’lu belgede de geçmektedir. Hasta burada yaşadığı ruhsal sorunları sıralayıp, aynı sorunları kendisine büyü yapanların da yaşamamasını istemektedir:

¹¹⁹ Reiner, 1958: 2-3.

¹²⁰ Reiner, 1958: 2.

¹²¹ Abusch, 1994: 2.

¹²² Abusch, 1994: 6.

70)Tanrı'nın, kralın, soyluların ve prensin öfkesi üzerinize olsun. 71)Bana verdiğiniz sıkıntı, titreme, depresyon, dehşet, korku ve endişe: 72)Size de sıkıntı, titreme, depresyon, dehşet, korku (ve) endişe (olarak) yaşatsın.¹²³

Maqlû serisinde yer alan metinlerden anlaşılacağı üzere, hastalar kendilerine büyü yapıldığını iddia ederek, ruh hallerindeki değişimden şikâyetçi olmaktadır.

Yine kötü güçleri def etmek için uygulanacak olan talimatları içeren *Şurpu* ritüel metinleri, suçunun ne olduğunu bilmeyen hastanın, bağışlanması ve serbest bırakılması için tanrılara ve tanrıçalara yakarışları içerir.¹²⁴ Serideki yakma, bir arınma töreninden başka bir şey değildir. Ateşe verilen nesnelere, hastanın günahlarının ve acılarının taşıyıcısı olarak ilan edilir ve onların yok edilmesi yoluyla birey özgürleşir.¹²⁵ Seride II ve III numaralı tabletler ise, psikopatik, obsesif kompulsif ve fobik davranışları içermesi bakımından oldukça önemlidir.¹²⁶ Metinlerde yalancı, hilekâr, hırsız, sosyal açıdan uyumsuz, zina işleyen, şiddet uygulayan, dedikodu yapan bireyler tarif edilmektedir.

Seride yer alan, II numaralı tablet, tanrılara ve tanrıçalara, ahlaki ya da kült suçlarının bir sonucu olarak ya da günahkâr bir kişiyle sadece kazara temasından ötürü, acı çeken hastanın, bağışlanması ve serbest bırakılması için duaları içerir. Bu tarz davranışları sergileyen bir hastanın iyi bir şekilde gözlemlendiği *Şurpu* II, 42-61 no'lu belgede net bir şekilde ifade edilmektedir:

Yanlış bir denge kullanır, yasal olmayan parayı alır, meşru oğlunun haklarını ayırır ve onun haklarını tesis etmez, sahte bir sınır taşı kurar... Komşusunun evine girer ve onun karısıyla ilişkiye girer, komşusunun kanını çıkarır, elbisesini çalar... Ağzı “evet” derken, kalbi “hayır” der ve söylediği her şey yalandır, (öfkeyle) sarsıldığında ve titrediğinde, (eşyaları) harap ettiğinde, onları (evden) dışarı attığında veya yok ettiğinde; itham ettiğinde, suçladığında, dedikodu yaptığında, yanlış yaptığında, hırsızlık yaptığında veya başkalarını hırsızlığa davet ettiğinde...¹²⁷

Şurpu II, 105-125 no'lu metinde, günümüz tanımlamalarıyla obsesif kompulsif bir davranış¹²⁸ anlatılmaktadır:

Yataklardan, sandalyelerden, masalardan, yanan sobalardan, lambalardan vs... (falan) şehirden, şehir kapısından ya da evden ya da (falan) bir sokaktan, tapınaktan ya da yoldan ayrılmadan ya da girmeden neden (hastalıklı bir şekilde) korktuğunu bilmediği için (gizem) çözülmüş olsun.¹²⁹

Birey burada, katı bir şekilde uyulması ya da uyması gereken kuralları varmış gibi takıntılı bir şekilde davranmakta ve bunu neden yaptığını bilmemektedir.

¹²³ Abusch, 1994: 107.

¹²⁴ Reiner, 1958: 2.

¹²⁵ Reiner, 1958: 3.

¹²⁶ Reynolds - Wilson, 2012: 199.

¹²⁷ Reynolds - Wilson, 2012: 200.

¹²⁸Metinde yer alan davranışlarla günümüzdeki tanımlamalar, birbirleriyle oldukça örtüşmektedir. (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2014: 129-130; Reynolds-Wilson, 2012: 200).

¹²⁹ Reynolds-Wilson, 2012: 200.

Yine *Şurpu* serisinin, toplamda 185 maddeden oluşan III numaralı tabletin, her bir maddesi, insanların tıpkı günümüzdeki gibi fobik davranışlar sergilediğini gözler önüne sermektedir. Seride yer alan, *māmīt* ya da *māmītu* kelimesi, “yemin” anlamında kullanılmakla birlikte, belirli bir eylemi yapmak veya yapmamak için bir zorlama ve aynı zamanda fobik ve korku davranışlarını ima etmesi açısından oldukça önemlidir.¹³⁰

Şurpu III, 115: “Belirli gün ve aylara yemin etmek”

Şurpu III, 125: “Bu adamda kötü şans görüldüğüne yemin etmek”

Şurpu, III, 126: “Bu adamın evine kötü şansın girdiğine dair yemin etmek”

¹³¹

Kompulsif ya da psikopatik davranışlara ilişkin örnekler ise şunlardır:¹³²

Şurpu, III, 16: “Yemini: Elini bir lambaya doğru uzatmak”

Şurpu, III, 35: “Yemini: Koyunları kesmek ama onları kötüye kullanmak”

Şurpu, III, 70: “Yemini: Kapıyı ya da sürgüsünü kırmak”¹³³

Bunlar dışında tablete; hilekâr, hırsız, sosyal uyumsuz, cinsel suçlu, şiddete meyilli, yalan söyleyen ve küfür eden bireyler de dâhil edilmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla, Eski Mezopotamya toplumunda kendileri için büyü yapanlar ya da büyü yapıldığını iddia eden kişiler; kişisel krizler, psikolojik ve psikosomatik sorunlar ve fobik davranışlara sahipti. Ancak Mezopotamya’da bu rahatsızlıklar, genellikle henüz çözülmemiş bir gizem olarak görülüyordu.¹³⁴ Bu bireyler, kendilerine karşı yapılan büyülerden kaynaklı olduğunu düşünerek, *āšipulara* başvuruyorlardı. Onlar da ilgili tedavileri uygulayarak, hastanın bu durumdan kurtulmasını sağlıyorlardı.

Sonuç

Eski Mezopotamya toplumlarında din, hayatın her alanına egemen olduğu için, bir takım ruhsal hastalıklar da, inanç sistemiyle bağlantılı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Onlara göre, yapmış oldukları herhangi bir hata, ritüellerin olması gerektiği gibi yapılamaması, tanrılarının buyruklarına uymama gibi pek çok neden, tanrılar tarafından cezalandırılmalarına sebep oluyordu.

Ruhsal hastalıkların kaydedildiği belgelere bakıldığında, tanrılar öfkelendiklerinde, günümüzdeki tıp tanımlamalarıyla bilinç bozukluğu, anti sosyal davranış, bipolar bozukluk, paranoya, delilik gibi hastalıkların yaşanmasına neden oluyordu. Metinlerde bu rahatsızlıklar anlatılırken, hastalığın semptomları verildikten sonra, tanrılarının onların zihnini değiştirdiklerine ya da tanrılarını öfkelendiklerine dair ifadeler kullanmışlardır. Ayrıca yaşanan ruhsal hastalıklara sadece öfkeli tanrılar neden olmuyordu. Aynı zamanda büyü literatüründe adları sıklıkla anılan

¹³⁰ Reynolds - Wilson, 2012: 199.

¹³¹ Reiner, 1958: 19-24.

¹³² Reynolds - Wilson, 2012: 200.

¹³³ Reiner, 1958: 19-24.

¹³⁴ Reynolds - Wilson, 2012: 200.

İblisler de, insanlara bir takım ruhsal hastalıklar verebiliyordu. Özellikle depresyon, halisünasyon, kâbus gibi bir takım rahatsızlıklar, cin çarpması ile ilişkilendiriliyordu. İblislerin yanı sıra hayaletler de, ruhsal hastalıkların sebepleri arasında gösteriliyordu. Rahatı yerinde olmayan ve ihmal edilen ruhların, yaşayanlara bir takım hastalıklar getirdiğine inanılıyordu. Bu hastalıkların çoğunun kökenine bakıldığında ise, depresyon ve anksiyete tanımlamalarına uygun olduğu görülmektedir. Aslında onların, “hayaletin eli”, “İblisin zulmü” veya “lanet” gibi doğaüstü etmenlere dayandırarak açıklamaya çalıştıkları ruhsal hastalıklar, bugünkü kavrayışla birer tıbbi durumdan öte bir şey değildi.

Bir de büyü tabletlerinden, özellikle de *Maqlû* ve *Şurpu* gibi serilerden anlıyoruz ki, bazı insanlar psikopatik, obsesif kompulsif ve fobik davranışları, kişisel krizleri ile dikkat çekmektedir. Aslında burada bir korkudan ziyade, gerçekten bu hastalıklara sahip olan bireylerin, büyü yapıldığını iddia etme ya da büyü yapma gibi faaliyetler içerisinde oldukları görülmektedir. Ancak bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki, onlar yaşadıkları ruhsal sorunlarının bir gün sona ereceğini çok iyi biliyordu. Hatta bazı metinlerde, bu tür hastalıkların doğaüstü güçlere bağlanmadan açıklanmaya çalışıldığı da görülmektedir. O halde şunu açıkça söyleyebiliriz ki, Mezopotamya'dan kalan çivi yazılı belgeler, aslında ruhsal hastalığın ilk farkındalığını simgelemektedirler. Ayrıca Eski Mezopotamya insanının günümüzden tamamen farklı bir psikolojik yapıya sahip olduğunu söylemek de oldukça güçtür. Her insanda olduğu gibi, benzer duygular ve ruhsal durumlar yaşanmıştır. Sadece hastalıkları anlama konusunda birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Bu da yaşanan sosyal hayatta tıbbi bilgilerin eksik olmasından kaynaklanmaktaydı. Anlaşıldığı kadarıyla, insanlık gerçek tıp bilgilerine erişmeden önce, yaşadıkları hastalıkları ve kötülükleri doğaüstü etmenlere bağlamaya çalışmıştır. Ayrıca bugün bile ruhsal hastalıkların tanıları, bölgeden bölgeye farklılık gösteriyorken, bundan binlerce yıl öncesinde yaşayan insanların bu rahatsızlıkları günümüzdekilere oranla farklı algılanması oldukça normaldir.

Ruhsal hastalıkların sebebi doğaüstü ve açıklanamayan olaylardan kaynaklandığı için, bu rahatsızlıklara çözüm de yine aynı alandan aranılıyordu. Ancak bu süreçte, hastaya yardımcı olan ve ilgili ritüeli gerçekleştiren bazı görevliler bulunuyordu. Bunlardan en önemlisi, konumuzla ilgili olarak kaynaklarda adı sıklıkla geçen, *âşipular*dı. Onlardan günümüze kalan metinlerde, ruhsal hastalıklara atıf yaparken, “*Eğer bir adam...*” şeklinde kapsayıcı bir ifadeyle söze başlanılıp, hastada görülen bütün semptomların tek tek sıralandığı görülmektedir. Ardından da, kişiyi hangi doğaüstü güç hasta ediyorsa, ona göre prognoz yani tanısı konuluyordu. Daha sonra da çeşitli ritüeller düzenlenerek, hasta ruhsal rahatsızlıklardan kurtarılmaya çalışılıyordu. Aslında *âşipular*ın uygulamış olduğu yöntemler, hem bir kültürel olgu hem de psikolojik ihtiyacın tatminine yönelik bir araçtı. Peki, gerçekten *âşipular*ın yapmış oldukları ritüeller işe yarıyor muydu? Aslında böyle bir soruyu cevaplamak oldukça zor görünmektedir. Çünkü yapılan tedavilerden sonra, ruhsal hastalık yaşayan bireyin iyileşip iyileşmediğine dair belgelerde açık ifadeler bulunmamaktadır. Ancak *âşipular*ın, aktif bir şekilde faaliyet göstermesi, onların bir nevi büyük başarılar gösterdiğini kanıtlayabilir.

Esasında, hastanın sorunlarının psikolojik kökenli olması nedeniyle, ritüelin onun üzerinde plasebo erkisi gibi sakinleştirici bir etki göstermiş olması da mümkün gözükmemektedir.

Eski Mezopotamya toplumunda, tıbbın gelişmişlik düzeyiyle bağlantılı olarak, ruhsal hastalıklar konusunda akla uygun açıklamaların yapılmadığı, yaşanan rahatsızlıkların nedeninin tanrı, iblis, ruh ve büyü gibi doğüstü güçlerle ilişkilendirilerek açıklandığı anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- ABUSCH, T., 1994. *The Withcraft Series Maqlû*, SBL Press, Georgia.
- AMERİKAN PSİKİYATRİ BİRLİĞİ, 2014. *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı*, Beşinci Baskı (DSM-5), Çev.: Ertuğrul Köroğlu, Hekimler Yayın Birliği, Ankara.
- AY ARÇIN, Ş., 2019. “Eski Mezopotamya Yazılı Kaynaklarında Muşen / İşşuru “Kuş” ve Sembolizmi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 12/XXXIX, ss. 483-427.
- BADER, G. G. – KAMPE, T. – TAGDAE, T. – KARLSSON S. – BLOMQUIST M., 1997. “Descriptive Physiological Data on a Sleep Bruxism Population” *Sleep*, 20/11, ss. 982-990.
- BLACK, J.- ANTHONY, G., 2003. *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü-Tanrılar, İfritler, Semboller*, Çev.: Levent Yılmaz, Aram Yayıncılık, İstanbul.
- BUTLER, S. A., 1998. *Mesopotamian Conceptions of Dreams and Dream Rituals*, Ugarit-Verlag, Münster.
- CANAT, S., 1999. “Kendini Yaralama Davranışı (Self-Mutilasyon)”, *Klinik Psikiyatri*, 1, ss. 46-48.
- CAPOMACCHIA, A. M. - VERDERAME L., 2011. “Some Considerations about Demons”, *Studi e Materiali di*, 77/2, ss. 291-297.
- DİLEK, Y., 2019. *Eski Mezopotamya Dini Ritüeller ve Kullanılan Objeler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- DONBAZ, V., 1996. “Mezopotamya’da Hastalık Belirtileri”, *Tıp Tarihi Araştırmaları*, Arma Yayınları, Ankara, 6, ss. 97-100.
- DONBAZ, V., 1999. “Mezopotamya ve Anadolu’da Eski Tıp”, *III. Türk Tıp Tarihi Kongresi*, Türk Tarih Kurumu, İstanbul, ss. 319-336.
- FARBER, W., 1995. “Witchcraft, Magic, and Divination in Ancient Mesopotamia” *Civilizations of the Ancient Near East*, Ed.: Jack M. Sasson, Scribner's, New York, ss. 1896-1909.
- GELLER, M. J., 2003. “Paranoia, the Evil Eye, and the Face of Evil”, *Literatur, Politik und Recht in Mesopotamien*, Ed.: Walther Sallanberger – Konrad Volk - Annette Zgoll, Wiesbaden, Wiesbaden, ss. 115-134.

- GELLER, M. J., 1997. "Freud, Magic and Mesopotamia: How the Magic Works" *Folklore*, 108, ss.1-7.
- GÜNBATTI, C., 2017. *Kültepe-Kaniş: Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri.
- GÜNDÜZ, A., 2002. *Mezopotamya ve Eski Mısır*, Büke Yayıncılık, İstanbul.
- KAĞNICI, G., 2018. "Mental Disability: on the Akkadian Word Lillu", *Archivum Anaticum*, 12/1, ss. 49-70.
- KAHYA, Ö., 2019. "Sumerce ve Akadca Metinlerde Rüya Türleri" *DTCF Dergisi*, 59/1, ss. 229-225.
- KÖCHER, F. - OPPENHEIM A. L., 1957-1958. "The Old-Babylonian Omen Text VAT 7525", *Archiv für Orientforschung (AfO)/Institut für Orientalistik*, 18, ss. 62-80.
- LABAT, R., 1951. *Traité Akkadien de Diagnostics et Pronostics médicaux*, Vol 2., Brill, Leiden.
- LAMBERT, W. G., 1996. *Babylonian Wisdom Literature*, Winona Leke-Indiana, Eisenbrauns.
- LEICHTY, E., 2011. *The Royal Inscriptions of Esarhaddon, King of Assyria (680-669 BC)-RINAP IV*, Winona Lake, Eisenbrauns.
- MENANT, M. J., 2005. *Ninova Sarayı Kütüphanesi*, Çev.: Vedii İlmen, Yaba Yayınları, İstanbul.
- OATES, J. 2015. *Babil*, Çev.: Fatma Çizmeli, Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- OPPENHEIM, A. L., 1956. "The Interpretation of Dreams in the Ancient Near East, With a Translation of an Assyrian", *Transactions of the American Philosophical Society*, 46/3, ss. 179-373.
- OPPENHEIM, A. L., 1967. *Letters From Mesopotamia*, The University of Chicago Pres, Chicago.
- OSHIMA, T. 2014. *Babylonian Poems of Pious Sufferers. Ludlul Bēl Nēmeqi and the Babylonian Theodicy*, Mohr Siebeck, Tübingen.
- PANAYOTOV, S. V., 2018. "Magico-medical Plants and Incantations on Assyrian House Amulets", *Sources of Evil, Studies in Mesopotamian Exorcistic Lore*, Ed.: Greta Van Buylaere – Mikko Luukko – Daniel Schwemer – Avigail Mertens –Wagschal, Brill, Leiden, Boston, ss. 192-222.
- PAUL, J. R., 1992. *Mesopotamian Ritual Texts and the Concept of the Sacred in Mesopotamia*, University of California, Los Angeles.
- PICCIN, M., - WORTHINGTON M. 2015. "Schizophrenia and the Problem of Suffering in the "Ludlul" Hymn to Marduk", *Revue d'Assyriologie et d'archéologie orientale*, 109, ss. 113-124.
- REINER, E., 1958. *Šurpu, A Collection of Sumerian and Akkadian Incantations*, Im Selbstverlage des Herausgebers, Graz.

- REYNOLDS, E. H. - WILSON, K. J. V., 2004. "Stroke in Babylonia", *Arch Neurol*, 61, ss. 597-601.
- REYNOLDS, E. H. - WILSON, K. J. V., 2008. "Psychoses of epilepsy in Babylon: the oldest account of the disorder", *Epilepsia*, 49, ss. 1488-1490.
- REYNOLDS, E. H. - WILSON, K. J. V., 2012. "Obsessive compulsive disorder and psychopathic behaviour in Babylon", *J Neurol Neurosurg Psychiatry*, 83, ss.199-201.
- REYNOLDS, E. H., WILSON, K. J. V., 2013. "Depression and Anxiety in Babylon", *Journal of the Royal Society of Medicine*, 106/12, ss. 478-481.
- REYNOLDS, E. H., WILSON, K. J. V., 2014. "Neurology and psychiatry in Babylon", *Brain*, 137: ss. 2611-2619.
- RITTER, E. K., 1965. "Magical-Expert (=ašipu) and Physician (=asū) Notes on Two Complementary Professions in Babylonian Medicine", *Studies in Honor of Benno Landsberger on His Seventy-Fifth Birthday*, The University of Chicago Press, Chicago, ss. 299-321.
- RITTER, E. K. – WILSON, K. J., 1980. "Prescription for an Anxiety State: A Study of BAM 234", *Anatolian Studies (=Special Number in Honour of the Seventieth Birthday of Professor O. R. Gurney*, British Institute at Ankara, Ankara, ss. 23-30.
- SAYILI, A., 1991. *Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- SCURLOCK, J., 1988. "KAR 267 // BMS 53: A Ghostly Light on bīt rimki?" *Journal of American Oriental*, 108/2, ss. 203-209.
- SCURLOCK, J., 2005. "Ancient Mesopotamian Medicine", *A Companion to the Ancient Near East*, Ed.: Daniel Snell, Blackwell Publishing, Malden, ss. 302-315.
- SCURLOCK, J., 2006. *Magico-Medical Means of Treating Ghost-Induced Illnesses in Ancient Mesopotamia*, Brill/Styx, Leiden.
- SCURLOCK, J., ANDERSEN, B. R., 2005. *Diagnoses in Assyrian and Babylonian Medicine*, University of Illinois Press, Chicago.
- STOL, M., 2009. "Instanty in Babylonian Sources", *JMC*, 13, ss.1-12.
- STOL, M., 1999. "Psychosomatic Suffering in Ancient Mesopotamia", *Mesopotamian Magic*, Ed.: Karel van der Toorn – Tzvi Abusch, Styx Publications, Groningen, ss. 56-68.
- TANSUĞ, K. – İNANLI Ö. 1948. "Sumerlinin Dünya Görüşü ve Babil Edebiyatına Toplu Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 7/4, ss. 551-581.
- TEK, R., 2018. "Anadolu Türk Halk Hekimliğinde Toprak", *Sefad*, 39, ss. 189-204.
- TOSUN, M. – YALVAÇ, K., 1989. *Sümer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

- WIGGERMANN, F. A., 2011. “The Mesopotamian Pandemonium. A Provisional Census”, *Studi e Materiali di Storia delle Religioni*, 77/2, ss. 298-322.
- WILSON, K. J. V., 1965. “An Introduction to Babylonian Psychiatry”. *Studies in Honor of Benno Landsberger on Seventy-Fifth Birthday*, Ed.: Hans G. Güterbock – Thorkild Jacobsen, Chicago University Press, Chicago, ss. 289-298.
- WILSON, K. J. V. – REYNOLDS, E. H., 1990. “Texts and Documents, Translation and Analysis of a Cuneiform Text Forming Part of a Babylonian Treatise on Epilepsy”, *Medical History*, 34, ss. 185-198.
- WILSON, K. J. V., 1996. “Diseases of Babylon: an examination of selected texts”, *Journal of the Royal Society of Medicine*, 89, ss. 135-140.
- WILSON, K. J. V. – REYNOLDS, E. H., 2007. “On stroke and facial palsy in Babylonian texts”. *Disease in Babylonia*, Ed.: Irving L. Finkel – Hans G. Güterbock, Brill, Leiden, ss. 67–99.

Kısaltmalar

AHw:	Akkadisches Handwörterbuch
AOAT:	Alter Orient und Altes Testament
BM:	British Museum
BMS:	L.W. King, Babylonian Magic and Sorcery, Being “The Prayers of the Lifting of the Hand”
BRM:	Babylonian Records in the Library of J. Pierpont Morgan
CAD:	The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago
CDA:	A Concise Dictionary of Akkadian
CT:	Cuneiform Texts from Babylonian Tablets in the British Museum
DPS:	Diagnostic and Prognostic Series
KAR:	Keilschrifttexte aus Assur religiösen Inhalts
RINAP:	The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period
SpTU:	Spätbabylonische Texte aus Uruk
STT:	The Sultantepe Tablets
TCL:	Textes cunéiformes. Musée du Louvre, Département des Antiquités Orientales
TDP:	Traité akkadien de diagnostics et pronostics médicaux
VAT:	S. VA (Tontafelsignatur)

Figürler

Fig. 1. İblislerin kralı olarak bilinen Pazuzu, diğer iblislerin aksine, koruyucu yönüyle dikkat çekmektedir. Onun heykelciklerinin koruyucu amaçlı kolye gibi takıldığı bilinmektedir (Wiggermann, 2011: 317). İblis Pazuzu bronz heykelciğinin önden görünümü, Yeni Asur dönemi, Oriental Institute, University of Chicago. (Farber, 1995: 1897).

302

OANNES
4 (1)

Fig. 2. Asur'da, Prens Sarayı'nda bulunan, KAR 35 no'lu ev muskası. (Panayotov, 2018: 193).

Fig. 3. BM 47753 no'lu epilepsi tableti. (Reynolds - Wilson, 1990: 187).

Fig. 4. Yeni Asur Dönemi'ne ait olan bu silindir mühürde, sazdan bir barınağın içinde bir din adamı hasta bir adamla ilgilenirken tasvir edilmiştir. (Black - Anthony, 2003: 97).